

Konat, B. (2016). «Może być źle ale może być też bardzo dobrze». Niepewność i niedosłowność w wypowiedziach młodych Polaków dotyczących ich przyszłości zawodowej. In M. Odelski, A. Knapik, P. Chruszczewski, & W. Chłopicki (Eds.), *Niedosłowność w języku* (1st ed., Vol. 37, pp. 187–197). Kraków: Tertium.

Kopia autorska umieszczona w Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Barbara Konat

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

«Może być źle ale może być też bardzo dobrze»

Niepewność i niedosłowność w wypowiedziach młodych Polaków dotyczących ich przyszłości zawodowej

Streszczenie: Przedmiotem artykułu są cechy wypowiedzi młodych Polaków mówiących o swojej przyszłości zawodowej. Do analizy wybrano dwie cechy: niepewność i niedosłowność. Korpus dialogów dotyczących kariery porównano z korpusem dialogów dotyczących zadań praktycznych, wyodrębniając słowa kluczowe. Przeprowadzono także analizę n-gramów. Wyniki ujawniły częstsze występowanie fraz i leksemów wskazujących na trudności w konceptualizacji procesu poszukiwania pracy i budowania kariery. Szczegółowo przeanalizowano konkordancje wyrażen „wydaje mi się” i „może” jako przejawów niepewności oraz „i tak dalej” i „rzeczy” jako przejawów niedosłowności.

Słowa kluczowe: dialog, kariera, coaching, językoznawstwo korpusowe, frekwencja.

Wprowadzenie

Przedmiotem niniejszego artykułu jest opis dwóch cech wypowiedzi młodych Polaków mówiących o swojej przyszłości zawodowej: niepewności i niedosłowności. Stawiamy tezę, że niepewność i niedosłowność towarzyszą wypowiedziom dotyczącym tematów abstrakcyjnych, trudniejszych do uchwycenia, natomiast nie występują w wypowiedziach dotyczących spraw konkretnych. W celu weryfikacji tej tezy porównano korpus dialogów dotyczących kariery zawodowej¹ z korpusem dialogów dotyczących zadań praktycznych. Analizie szczegółowej poddano cztery frazy: „wydaje mi się” i „może” jako przejawy niepewności oraz „i tak dalej” i „rzeczy” jako przejaw niedosłowności.

---

¹ Korpus „Multimet” stworzono w ramach projektu „Multimodalne wyrażenia metafor konceptualnych a spójność i synchronia zachowań komunikacyjnych w dialogu”. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/03/D/HS6/05993.

Zgodnie z założeniami językoznawstwa kognitywnego, przez tematy abstrakcyjne rozumiemy te, które nie wywodzą się bezpośrednio z fizycznego doświadczenia, innymi słowy — nie posiadają podstawy doświadczeniowej (Lakoff i Johnson: 1988). Kontekstem teoretycznym dla prezentowanych tutaj badań, są także analizy potocznej komunikacji werbalnej. Przyjmujemy za Barbarą Boniecką, że potoczność charakteryzuje się przede wszystkim: ustnością, bezpośredniością, codziennością i naturalnością (Boniecka: 2013). Wiąże się to z pojęciem wypowiedzi spontanicznej, którą rozumiemy jako wypowiedź wcześniej nieprzygotowaną. Zgodnie z tradycją badawczą grupy „Dialogue-Gesture”² przyjmujemy, że już sama forma dialogu uniemożliwia wcześniejsze przygotowanie wypowiedzi (Karpiński: 2006). Pozwala to uznać analizy dialogów za analizy wypowiedzi spontanicznych. Prezentowane badania mieszczą się również na przecięciu sudiów stylów komunikacji (Habrajska: 2004) i pragmatyki komunikacji (Awdiejew: 2004), a także socjolingwistyki (Grabias: 2003).

Metoda

Metodą stosowaną w prezentowanych analizach jest językoznawstwo korpusowe używane jako narzędzie socjolingwistyczne, zgodnie z tradycją anglosaską (Baker: 2010). Najważniejszą cechą tego ujęcia jest założenie, że analiz języka w użyciu nie wykonuje się dla poznania samego języka. Zakłada się, że poprzez badanie określonego dyskursu można dowiedzieć się czegoś ważnego o zjawiskach, które są jego przedmiotem. Studia takie mogą być prowadzone z użyciem korpusów językowych, czyli zbiorów tekstów. Takie wykorzystanie korpusów w języku polskim było obecne w analizach czasowników mentalnych (Fabiszak, Hebda i in.: 2012), czy studiach języka określonych instytucji (Kamasa: 2013). W przedstawionych w niniejszym artykule badaniach wykorzystano dwa korpusy dialogowe: korpus „Multimet”, który był korpusem analizowanym oraz korpus „Origami”, którego użyto do porównania.

Korpus „Multimet”

Korpus „Multimet” czyli korpus „Multimodalnych Metafor Konceptualnych” to zbiór dialogów przeprowadzonych pomiędzy profesjonalnym coachem kariery zawodowej a Uczestnikiem lub Uczestniczką badań. Uczestnicy to 45 ochotników w wieku od 25 do 35 lat (30 kobiet i 15 mężczyzn). Byli to studenci, absolwenci oraz doktoranci poznańskich szkół wyższych. Od kwietnia do lipca 2013 roku nagrano 96 sesji coachingowych, trwających

---

² Grupa „Dialogue-Gesture” działająca na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu prowadzi badania dialogów zadaniowych oraz narracji (Karpiński, 2006).

średnio 40 minut każda. Sesje zostały przeprowadzone przez profesjonalnych coachów kariery. Sesje były prowadzone techniką „Clean Coaching”. Technika ta ma na celu rozwijanie wyrażen metaforycznych używanych przez uczestnika rozmowy (Pieśkiewicz i Kołodkiewicz: 2011; Sullivan i Rees: 2008). Udział coacha jak również znaczna długość rozmów miała na celu zapewnienie swobody i naturalności wypowiedzi oraz gestykulacji uczestnika nagrań. Większość osób nagrywanych już po około dziesięciu minutach rozmowy nie zwracała większej uwagi na kamery i mikrofony.

Na tak zebranych korpuse wykonano transkrypcję w programie ELAN (Lausberg i Sloetjes: 2009)³, zgodnie z zasadami ortografii polskiej, bez stosowania wielkich liter i znaków interpunkcyjnych, znakując wyrażenia parawerbalne i powtórzenia. Podstawową jednostką transkrypcji nie było zdanie ale fraza intonacyjna. Metoda taka okazała się już być skuteczna w poprzednich analizach (Szczysek: 2013). Taki system transkrypcji pozwala na zwiększenie stopnia intersubiektywności zapisu. Używanie znaków interpunkcyjnych czy też wielkich liter w zapisie mowy spontanicznej prowadzić mogłoby do zbyt inżynierii przepisującego, który strumień słów w mowie stara się zamienić w poprawne zdania. Poprawne i pełne zdania rzadko pojawiają się w mowie spontanicznej.

Transkrypcji poddano ok. 40% zebranych nagrań. Do celów niniejszego badania stworzono podkorpus, z którego usunięto wypowiedzi coacha, ponieważ były one predeterminowane przez zasady „Clean Coaching” oraz przez warunki eksperymentalne. Pozostawiono jedynie wypowiedzi Uczestników, uzyskując w ten sposób korpus wielkości 99 000 słów.

Korpus „Origami”

Korpus dialogów zadaniowych „Origami” to zbiór nagrań mowy spontanicznej powstały na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Karpiński i in.: 2008). W latach 2009-2010 nagrano 20 dialogów z udziałem 40 studentów UAM. Zadaniem, realizowanym wspólnie przez uczestników dialogu była rekonstrukcja papierowej figury przestrzennej. Tematem rozmowy były zatem instrukcje dotyczące tego jakie kroki należy wykonać, aby uzyskać określoną figurę papierową (stąd nazwa korpusu: „Origami”). Korpus pozyskano takimi samymi metodami jak korpus „Multimet”: przez nagrania i transkrypcję. Do niniejszego badania użyto całego korpusu (to znaczy zawierającego wypowiedzi obojga mówców), wielkości 9 230 słów.

---

³ ELAN to bezpłatne oprogramowanie służące do transkrypcji i anotacji korpusów multimodalnych, wypracowane przez zespół The Language Archive w Instytucie Psycholingwistyki Maksa Plancka w Nijmegen w Holandii. Program jest dostępny pod adresem: <http://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>.

Porównanie korpusu celowego „Multimet” z korpusem „Origami” jest uzasadnione w kontekście pytania badawczego tym, że korpusy te są bardzo do siebie podobne: obydwie to korpusy młodych mówców zamieszkałych w Wielkopolsce, o podobnym poziomie wykształcenia. Korpusy zebrane były podobnymi metodami przez ten sam zespół. Ważną różnicą jest temat rozmowy — w korpusie „Origami” mówcy omawiali bardzo konkretne, krótkoterminowe zadanie: wykonanie figury. W korpusie „Multimet” przedmiotem rozmowy była abstrakcyjna, skomplikowana czynność planowania kariery zawodowej i poszukiwania pracy. Można więc zakładać, że wyniki porównania będą wysoce informatywne, to znaczy nie wykażą różnic które są artefaktami wynikłymi z odmiennej anotacji czy regionalizmów używanych przez mówców, ale pokażą istotne różnice w sposobie wypowiedzania się mówców w zależności od tematu: abstrakcyjnego lub konkretnego.

Procedura

Korpusy analizowano w programie AntConc (Laurence: 2009). Wykonano analizę bi- i trigramów (dwu- i trzywyrazowych fraz), pokazującą jakie wyrażenia występują w analizowanym korpusie najczęściej. Wykonano także analizę słów kluczowych, w której korpus „Multimet” był korpusem analizowanym, podczas gdy korpus „Origami” był korpusem referencyjnym. Analiza słów kluczowych pozwala na pokazanie, które słowa występują w korpusie celowym (tutaj: „Multimet”) znacząco częściej niż można by oczekiwać na podstawie korpusu referencyjnego (tutaj: „Origami”). Do analizy słów kluczowych użyto testu Chi-kwadrat. Następnie, spośród 10 najczęstszych bigramów, 10 najczęstszych trigramów oraz 20 słów kluczowych, do dalszej analizy wybrano 4, powiązane z niepewnością i niedosłownością.

Wyniki

Niepewność: „wydaje mi się” i „może”

Fraza „wydaje mi się” znajduje się na pierwszej pozycji listy frekwencyjnej trigramów, występuje 97 razy w całym korpusie „Multimet”, podczas gdy w korpusie zadaniowym „Origami” nie występuje wcale. Przykładowe kolokacje (konteksty występowania) tej frazy wskazują na to, że mówcy nie są pewni tego czym jest kariera zawodowa czy też czy ich kierunek studiów jest właściwy:

- *jak jeżdżę samochodem to to **wydaje mi się** że jest to takie takie właśnie jak w karierze*
- ***wydaje mi się** że nie tylko ja jestem kimś takim*
- ***wydaje mi się** wybór studiów z pasji to nie było do końca dobrze przemyślane*

Drugim, stosowanym przez mówców, sposobem wyrażania niepewności jest leksem „może”. Słowo to pojawia się jako trzecie na liście słów kluczowych i występuje w omawianym korpusie 725 razy, czyli znacząco częściej niż w korpusie „Origami” (gdzie występuje 20 razy). Słowo to wyraża niepewność mówców i poprzedza wypowiedzi dotyczące przyszłości:

- *fajnie byłoby mieć tę rodzinę w dużym domu **może** nie w takim dużym ale domu z jeziorem*
- *to będzie jakaś taka wiejska droga która kiedyś **może** się zamienić w jakąś lepszą albo wiem że **może** być ślepym zaułkiem*
- *i w ogóle **może** stracę ten cel po drodze więc czy warto się męczyć*
- *jeżeli jest niewiadoma to **może** być źle ale **może** być też bardzo dobrze*

Niedosłowność: „i tak dalej” i „rzeczy”

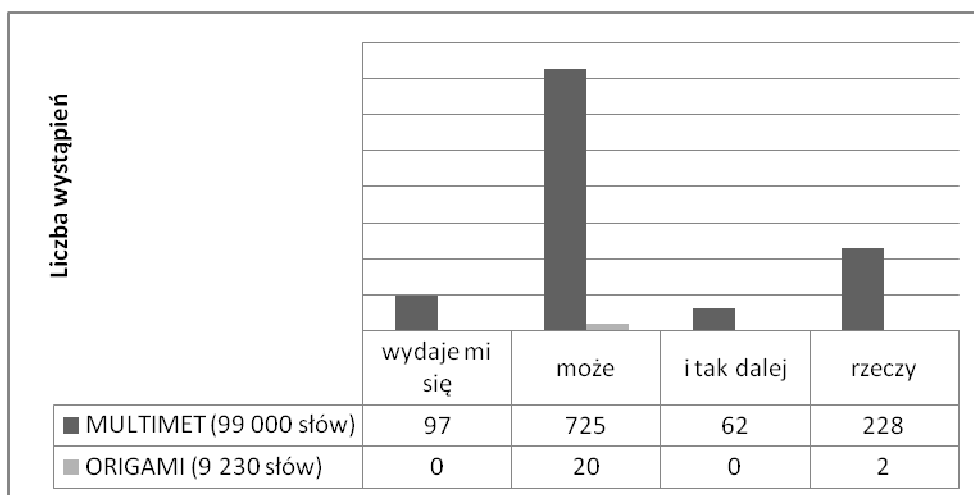
Niedosłowność, w omawianych dialogach, przejawia się zastępowaniem szczegółowych opisów poszukiwania pracy czy rozwijania kariery zawodowej ogólnymi frazami. Pierwszą frazę znajdujemy na liście trigramów— jest to „i tak dalej”, które zajmuje 6 pozycję i występuje w korpusie „Multimet” 62 razy. W korpusie „Origami” fraza ta nie występuje wcale. Fraza „i tak dalej” zastępuje opis celów i działań w mówieniu o przyszłych planach zawodowych:

- *coś osiągnąć czy coś jakiś statut nie wiem jakiś cele materialny **i tak dalej***
- *nie brać na siebie tej całej odpowiedzialności prowadzenia firmy księgowości zusów **i tak dalej***
- *powinnam wziąć sprawy jeszcze bardziej w swoje ręce i znaleźć super pracę **i tak dalej***

Kolejnym wskaźnikiem niedosłowności jest używanie leksemu „rzeczy” dla opisu zadań czy planów. Leksem „rzeczy” znajduje się na 20 miejscu listy słów kluczowych i występuje w korpusie „Multimet” 228 razy, w korpusie „Origami” występuje 2 razy. W poniżej prezentowanych przykładach słowo to zastępuje szczegółowy opis:

- *chcę robić **rzeczy** które w których się będę dobrze czuł w których się nie będę męczył*
- *ale że jednak większość **rzeczy** uda mi się zrealizować i że coś w życiu osiągnę*
- *że gdzieś tam jest jednak inny świat i są inne **rzeczy** inne emocje*

Podsumowanie wyników prezentuje Rysunek 1, w którym przedstawiono porównanie ilości wystąpień omawianych fraz i leksemów.

Rysunek 1. Liczba wystąpień w korpusie "Multimet" i "Origami".

Konkluzje

Kiedy młodzi Polacy mówią o swojej karierze zawodowej (korpus „Multimet”) przejawiają niepewność i stosują strategie niedosłowności znacząco częściej, niż kiedy mówią o zadaniach praktycznych (korpus „Origami”). Z perspektywy językoznawstwa kognitywnego można przyjąć, że powodem takiego stanu rzeczy jest to, że proces poszukiwania pracy jest bardziej abstrakcyjny, zatem trudniejszy w konceptualizacji niż proces wykonywania zadania praktycznego (Lakoff i Johnson: 1988).

Wyrażenia „może” czy „wydaje mi się” pojawiają się w korpusie „Multimet” znacząco częściej niż w korpusie referencyjnym. Zdaniem George’a Lakoffa, używanie takich wyrażeń to tworzenie pewnych „zasieków” (ang. hedges), które wskazują na to, że mówca nie jest pewien czy następujące po tej frazie twierdzenie jest prawdziwe (Lakoff: 1975). Obecnie opisuje się te strategie jako cechę dyskursów o tematach trudnych, w których mówcy unikają brania odpowiedzialności za swoje słowa (Ponterotto: 2014).

Liczne występowanie zidentyfikowanych jako przejawy niedosłowności wyrażeń „i tak dalej” jak i „rzeczy” jest charakterystyczne dla omawianego korpusu. Wyrażenia te traktowane są w literaturze anglosaskiej dotyczącej pragmatyki jako rozwinięcia generalne (ang. „general extenders”) i wiązane ze strategiami niepewności i niedosłowności (Buisse: 2014).

W tym miejscu należy wskazać pewne ograniczenia zastosowanych metod. Omawiane korpusy różnią się pod względem ilości słów. Korpus „Multimet” jest blisko dziesięciokrotnie większy od korpusu „Origami”. W przyszłych badaniach zostaną uwzględnione większe zbiory tekstów mówionych. Z kolei metoda słów kluczowych, kiedy używana jest do analiz polszczyzny, wykazuje pewne ograniczenia. Stosowane w niej miary statystyczne, oparte o

częstości wyłaniają więcej form nieodmiennych. Może to uczynić niewidocznym słowa kluczowe ale odmienne. Rozwiązaniem tego problemu jest lematyzacja korpusu, która pozwoli na skupienie się nie tylko na słowoformach ale na wszystkich formach. Niestety proces ten dla polskiego języka mówionego wymaga dużych nakładów pracy. Pewne braki ma również metoda zbierania danych, to znaczy nagrywania w studio wypowiedzi spontanicznych. Ograniczony jest przecież temat rozmowy - kariera zawodowa oraz swoboda i prywatność wypowiedzi - z racji obecności kamer i mikrofonów. Jednak przyjmujemy tutaj założenie Karpińskiego (Karpiński: 2006) że każda forma dialogu uwarunkowana jest w pewien sposób kontekstem językowym i sytuacyjnym. Oznacza to, że każdy, także naturalny i spontaniczny, dialog dotyczy jakiegoś określonego tematu i ma ograniczenia chociażby związane z miejscem, w którym się toczy.

Podsumowując można stwierdzić, że swojej przyszłości zawodowej młodzi Polacy mówią niepewnie, z trudem i mało konkretnie. Często uciekają w niedosłowność. Brak orientacji i niepewność wyrażają częstym używaniem słów „wydaje mi się” oraz „może”. W swoich niedosłownych wypowiedziach zdradzają trudności z opisywaniem czynności związanych z poszukiwaniem pracy: zastępują je zwrotem „i tak dalej” lub określają jako „rzeczy”.

Bibliografia

- Awdziejew, Aleksy (2004) *Gramatyka interakcji werbalnej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Baker, Paul (2010) *Sociolinguistics and corpus linguistics*. Edynburg: Edinburgh University Press.
- Boniecka, Barbara (2013) *Strukturowanie potoczności w komunikacji werbalnej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Buysse, Lieven (2014) „«We went to the restroom or something»”. General extenders and stuff in the speech of Dutch learners of English. [W:] *Yearbook of Corpus Linguistics and Pragmatics 2014*. (Red.) J. Romero-Trillo. Springer International Publishing; 213–237.
- Fabiszak, Małgorzata, Anna Hebda, i in. (2012) „Dichotomy between private and public experience: The case of Polish wierzyć «believe»”. [W:] *Online Proceedings of UK-CLA Meetings*. (Red.) C. Hart. Londyn: UK-CLA; 164–176.
- Grabias, Stanisław (2003) *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Habrajska, Grażyna (2004) *Komunikacyjna analiza i interpretacja tekstu*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kamasa, Victoria (2013) „Rodzina w dyskursie polskiego kościoła katolickiego. Badania korpusowe z perspektywy krytycznej analizy dyskursu”. [W:] *Socjolingwistyka* 27; 139-153.
- Karpiński, Maciej, Ewa Jarmołowicz - Nowikow i in (2008) „Rejestracja, transkrypcja i tagowanie mowy oraz gestów w narracji dzieci i dorosłych”. [W:] *Investigationes Linguisticae* 26; 83–98.
- Karpiński, Maciej (2006) *Struktura i intonacja polskiego dialogu zadaniowego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Lakoff, George (1975) „Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts”. [W:] *Contemporary research in philosophical logic and linguistic semantics*. (Red.) D. Hockney, W. Harper, i in. Amsterdam: Springer Netherlands; 221–271.
- Lakoff, George, Mark Johnson (1988) *Metafory w naszym życiu*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Laurence, Antony (2009) „Issues in the design and development of software tools for corpus studies: The case for collaboration”. [W:] *Contemporary Corpus Linguistics*. Londyn: Bloomsbury Academic; 87-104.
- Lausberg, Hedda, Han Sloetjes (2009) „Coding gestural behavior with the NEUROGES-ELAN system”. *Behavior Research Methods* 41(3); 841–849.
- Pieškiewicz, Bożena, Magdalena Kołodkiewicz (2011). „Metafora w coachingu: zastosowanie metody Clean Coaching w pracy z organizacjami”. [W:] *Coaching. Katalizator rozwoju organizacji*. (Red.) L. D. Czarkowska. Warszawa: New Dawn.
- Ponterotto, Diane (2014) „The risks of uncertainty: Hedging strategies in rape trial discourse”. [W:] *Language and Dialogue* 4(1); 93–111.
- Sullivan, Wendy, Judy Rees (2008) *Clean Language: revealing metaphors and opening minds*. Bethel, Conn: Crown House Publishing.
- Szczyszek, Michał (2013) *O porozumiewaniu się międzyludzkim. Wariant mówiony języka polskiej wspólnoty komunikatywnej: słowotwórstwo, składnia, leksyka*. Poznań: Wydawnictwo Rys.